

Víziók és analógiák

Egy tanulmány margójára

A 3K tavalyi decemberi számának élén egy minden szempontból kiemelkedő értékű, terjedelmileg is jelentős tanulmány volt olvasható Balogh András tollából (*Könyvtárak a globalizáció korában*). A téma már magában is elsőrendű fontosságú. Hisz' mi lehet érdekesebb, izgalmasabb, aktuálisabb a szakmabeliek számára, mint annak megvizsgálása, hogy ma és a közeli jövőben milyen perspektívái, lehetőségei, trendjei vannak vagy lehetnek a könyvtáraknak, illetve, milyen veszélyek várnak rájuk, milyen tendenciákat kell, vagy kellene kivédeni velük kapcsolatban. No persze jövőképekben nem szűkölködünk, ám azokra szinte kivétel nélkül a nagy-nagy általánosság a jellemző, vagyis a semmitmondás. Másrészt hatalmas a globalizáció irodalma is, ám abban alig-alig esik szó a könyvtárakról, ha egyáltalán szóba kerül. Balogh András hatalmas érdeme, hogy a két témát egymásra vetítette, egyetlen hatalmas koncepcióba gyúrta. De nem kisebb érdeme, hogy korántsem érte be a kétféle téma szakirodalmának mintegy egyesítésével, hanem szinte minden ponton eredeti, egyedi, csak tőle származó meglátások, teorémák sokaságát nyújtja. Ha nem félnék a szótól (félreérthetősége okán), azt mondanám, Balogh András hatalmas víziót vázolt fel, időnként csaknem szépirodalmi eszközökkel ábrázolta, mutatta be, milyen lesz (mert már ma is sok tekintetben ilyen, vagy legalább ilyenféle) a könyvtár a globalizáció korában. De talán ne féljünk a szótól, hiszen, ha víziót mondok is, széprói velleitásokra is utalva, akkor is tudományos koncepcióról, lege artis szaktanulmányról van szó.

A vízió

Balogh András azt nyomatékosítja, arra veti a hangsúlyt, azt ismétli sokszor, tán túlszótól is sokszor, hogy vége a hagyományos könyvek világának, vége a papírra nyomtatott könyveknek. Az elektronikáé a jövő, részint a jelen is. Nem lesznek ilyenén módon hagyományos könyvtárak sem, hisz nincs, nem lesz szükség rájuk. A virtuális könyvtárakhoz online lehet (és kell) fordulni. Nem lesznek tehát a könyvtárakba bejáró, ott könyvek között válogató–kurkászó olvasók, mivel ki-ki odahaza (vagy bárhol) a gép elé ül, és „kikölcsönzi” az e-olvasmányt, majd ugyanilyen módon visszajuttatja. Így persze nem lesz, miért is lenne könyvtáros, hisz' a gépi rendszerek adagolják majd az elektronikus „könyveket”, és persze nem lesznek könyvtáros és olvasó közti „interakciók” sem. Érzelmi hangsúlyokkal nem, vagy alig él a szerző, ám bizonyos fájdalmas konnotációktól azért nem maradhatott teljesen mentes. Nem siratja, mint oly sokan, akiknek vagy akiktől idegen a szép új világ, a „rég”i” könyvet, számos előnyét, hozadékát sorolja (és osztályozza)

a digitalizált munkáknak, bizonyos megvetéssel szól a szocialista korszak nevelő jellegű, szelídebb vagy durvább oktrojjal élő könyvtári-könyvtárosi gyakorlatról, ám bizonyos dolgokról azért ő sem szívesen mondana le (legfőként talán az interakciókat sajnálja). A tanulmány nagy értéke, hogy nem penget nosztalgikus hangokat, nem él esztétizáló-romantikus kitételekkel (hová tűnik a könyvek szagát is élvező olvasó, maga a kézbe fogás gyönyöre stb.). Szakíróhoz, tudóshoz illően illúziók nélkül, sőt azok ellenére azt kutatja, mi van már ma is, és főleg, hogy mi lesz holnap.

A vízió szerves részét, az eddig bemutatottak logikus következményét is igen alaposan bemutatja a szerző. Ha minden elektronikusan működik, akkor e felett az elektronikus nem könyv-, de információmozgás felett valaki, valakik rendelkeznek. Annál is inkább és annál is konzekvensebben, mert hisz' itt üzletről is, hatalomról is szó van, muszáj, hogy legyen. Az információ érték, kincs, hatalom, érdekes, szükségszerű, hogy megszereztessék. Egyrészt üzleti, anyagi okokból, másrészt azért, hogy manipulálhatóvá tehessék. Balogh András igen szemléletes példákkal él abban a vonatkozásban, hogy miként „uralható”, az elektronikus információ. Mindkét értelemben is. Egyrészt abban, hogy hasznot hajtóvá alakítsák; másrészt abban, hogy – szinte totálisan – ellenőrizhessék, megválogathassák. E már ma megfigyelhető, tendenciájában egyre erősebbnek tűnő, a közvetlen jövőt tehát szinte egzaktan leképező folyamat leírásához a szerző egy igen erős hatású, szinte lenyűgöző analógiát vázol fel és elemez.

Az analógia

Immáron régóta köztudott, hogy az elektronika megjelenése milyen hatással volt és van a pénztőke mozgásaira. Egy-két kattintás a számítógépen és hatalmas, milliós, milliárdos nagyságrendű összegek „mennek át” másik, sokszor földrésznyi távolságú országokba, ahol a be- vagy átváltási szorzók – ekkora összegek esetében – milliós, milliárdos nyereségeket generálnak. A pénz szüli a pénzt, mindig is szülte, de ilyen méretekben, ilyen felelőtlenül, ilyen hatalmas profitot hozva még sohasem. Balogh András ennek az elektronikus tőkemozgásnak az analógiájára képzelettel el, és mutatja be az információk hasonló mozgását. Konkrét példát persze nemigen hoz, hozhat fel, hiszen ilyesmiről nincs még, talán nem is lehet empirikus adatfelmérés, -összegezés. Az analógia azonban kétségkívül imponáló és nagy meggyőző erővel bírhat. Hogy sokan (?) ilyen terveket (is) forgatnak a fejükben, azt elsősorban az látszik valószínűsíteni, hogy nem kevés a szándék, a törekvés, sőt megvalósulás is a könyvtárak (mármint az ilyen virtuális könyvtárak) magánosítására, privatizációjára. Mi másért volna érdemes privatizálni az egyébként állandó veszteséggel küzdő, küszködő könyvtárakat, ha nem valami ilyen információs világhatalom érdekében?

Elsősorban ez az analógia a fegyver Balogh András kezében ahhoz, hogy elutasíthassa az általa György Péter nevéhez kötött, ám meglehetősen széleskörű elképzelést a digitális „édenről” De persze vannak más fegyverei is. Az analógia ezúttal még a hagyományos, standard mai könyvtárakból vétetik. Azt a tendenciát is bemutatja ugyanis a szerző, hogy miként válnak a könyvtárak egyre inkább könyvesboltokká. Hogy – pénzszüke esetén is – miért kell mindig újabb és újabb könyve-

ket beszerezni, a tegnapiakat pedig minél nagyobb arányban leselejtezni. A szerző nem hivatkozik a hazai klasszikus példákra, de a jelenség túlon túl is jól ismert, külföldi példák tucatjait is elemezte a szakcsajtó. Nos, az analógia ebben az esetben is átütő erejűnek látszik. Ráadásul Balogh András, aki igen következetesen gondolkodik, és a legkülönbözőbb – látszólag igen távol eső – jelenségeket is összefüggésbe, méghozzá éppen nem erőltetett összefüggésekbe tudja hozni, szól arról a szinte örök könyvtári–könyvtárosi dilemmáról, hogy klasszikus és modern értékeket gyűjtsünk-e, avagy olyan silányságokat, amelyekért (fejletlen, de tömeges méretekben előforduló) olvasóink rajonganak. Ez a példa segíti őt mind a privatizációval kapcsolatos, mind a manipulálási szándékokat bemutató gondolatsorokat kompaktabbá, meggyőzőbbé tennie.

Margináliák

Balogh András nagy elméletet alkotott. Az ilyesmi a jeles elmék kiváltsága, és ő bizonyonnyal közéjük tartozik. Ám a nagy elméleteknek megvannak a maguk hátulütői. Mi ugyan korántsem vagyunk a posztmodern elképzelések hívei (sőt!), amelyek szerint vége a nagy elbeszéléseknek, a nagy narrációknak, a nagy elméleteknek. Ám megfontolásra igen érdemesnek tartjuk a szociológia egyik halhatatlan klasszikusának, Robert K. Mertonnak azt a koncepcióját, amely szerint a szociológus ne, semmiképp se törjön nagy elméletekre. Érje be a középső szintű teóriákkal. Másrészt hagyjon fel a túlfeszített determinizmussal. A szociológia – túlnyomórészt – „puha” tudományág, ha vannak is „kemény” részterületei. Balogh András nagy elméletet gyártott, mint mondtunk, és ennek megvannak az árnyoldalai is. Elsőként mindjárt az, hogy történetfilozófiát kellett „választania” (amennyiben az ilyen egyáltalán választható), és ő a marxizmust választotta. Tanulmányában minden lépten-nyomon termelőerőről, termelési eszközökről, alapról (méghozzá gazdasági alapról) és felépítményről szól. Sőt. Időnként (a nagy leninista, Rozsnyai Ervín vezérletével) leninista passzusok is találhatóak dolgozatában. (Például az imperializmus különféle fokairól.) Nos, jól tudjuk, jól tudja mindenki, hogy a marxizmus korántsem halott. Az olyan – egyáltalán nem marxista – nagy szociológiai kézikönyvek, mint Anthony Giddensé, Andorka Rudolfé (a sort hosszan folytathatnám) névmutatóiban Max Weber és Marx a legtöbb hivatkozással bíró szerzők (Lenin sehol sem szokott szerepelni). Azt is tudjuk, hogy a marxizmusnak – persze egy mai értelemben interpretált marxizmusnak – ma nyugaton olyan befolyásos és mindenki által megsüvegeelt nagyságai vannak, mint Toni Negri, Giorgio Agamben, Jacques Ranciere, Jean-Luc Nancy, Étienne Balibar, Alain Badiou, Chantal Mouffe, Saskia Sassen stb. De azért amit Balogh András marxizmusban képvisel, kissé sokalljuk.

Ami az analógiát illeti: Goethe óta tudjuk, hogy az analógia azért végtelenül vonzó valami, mert nem kötelez egyrészt semmire (nem bizonyít semmit), ugyanakkor rengeteg ötletet, gondolatot, meglátást generálhat. Balogh András analógiái is ilyenek. De mivel nem bizonyítanak, „csak” ötleteket, gondolatokat sugallnak, nem igazán alkalmasok arra, hogy teljesen egyetérthessünk az analógiák szerzőjének nagy elméletével, hatalmas víziójával. Arra azonban elmélet is, analógiák is ragyogó alkalmat adnak, hogy valóban elgondolkodhassunk szakmánk legfőbb,

legnagyobb, legidősebb, legsorszerűbb problémáim. Mi nem tudunk Balogh András nagy elméletével szemben egy másik hasonlóan jelentőset szembeállítani. De, megvallva az igazat, miközben végtelenül élvezzük és izgalommal olvassuk újra és újra remek gondolatfüzéreit, igazán akkor szól gyarló elménkhez, amikor olyan kérdéseket boncol, amilyen például az, hogy mi a különbség egy könyvtár funkciója, alapellátása és a pályázati úton szerezhető pénzei közt. Ez a kérdés önmagában is megérne nem egy nagy tanulmányt. És ezekhez a remélhetőleg meg is születő dolgozatokhoz jobb útravalót mint Balogh András fejtegetései, aligha kaphatnánk. Itt lehetetlen felsorolni, hogy hány ilyen rangú és fontosságú passzusa van az inkriminált értekezésnek. Főlöszleges is lenne, hisz' – bizonyos vagyok benne – Balogh András írását minden szakmabéli el fogja olvasni. (Érdemes többször is.)

Vajda Kornél

A Kovács Máté Alapítvány közleménye

A 2001-ben közhasznú fokozatot elnyert Kovács Máté Alapítvány Kuratóriuma ezúton köszöni meg mindazok támogatását, akik 2009. évi személyi jövedelemadójuk egy százalékát a 2010. év elején az alapítvány adószámára utalták át. A felajánlott összeget a kuratórium ösztöndíj-támogatásra szeretné fordítani.

Az alapítványhoz 2011-ben is eljuttatható a 2010. év személyi jövedelemadójának egy százaléka; adószámunk:

18084908-1-41 Kovács Máté Alapítvány.

Annak érdekében, hogy szakmánk e nemes célú alapítványa tovább folytathassa munkáját, támogathassa az utánpótlás nevelését, tisztelettel kérjük és várjuk Kovács Máté tanítványait, tisztelőit és mindenkit, akik felelősséget éreznek ügyünk iránt: ebben az évben adójuk társadalmi szervezetnek, alapítványnak átutalható egy százalékát ajánlják fel a Kovács Máté Alapítvány számára.

Az alapítvány célja (részlet az Alapító Okiratból):

a magyar művelődés ügyének, közelebbről a magyar könyvtári kultúra fejlesztésének támogatása (oly módon, hogy tehetséges és rászoruló, a magyar felsőfokú könyvtárosképző intézményekben tanuló fiatalok egyetemi és főiskolai tanulmányaihoz anyagi és erkölcsi támogatásként ösztöndíjat biztosítson); Kovács Máté szellemi hagyatékának gondozása; fiatal könyvtárosok továbbképzésének támogatása (doktori program, részvétel tudományos konferencián, publikációk megjelentetése stb.).

Hangodi Ágnes
kuratóriumi titkár